

Az óriások távoztával megváltozik a világ. Szépsége, rettenete, érdekessége, nyomorúsága, bája nem múlik. Minden marad, csak éppen a léptéke módosul, mintegy hozzánk zsugorodik. Egyszeriben hihetetlennek, csaknem felfoghatatlannak látszik, hogy létezhetett valaki, már-már mesebeli figura, aki adottságai: eredendő tehetsége és neveltetése eredményeként eleve más dimenziókban élt – és mozgott közöttük magától értetődő könnyedséggel –, mint embertársai.

Elveszítettünk, gyors egymásutánban, két óriást, Esterházy Pétert és Szegedy-Maszák Mihályt. Ha a műfaj létezne, leginkább talán párhuzamos nekrológot kellene írni róluk. Nem egyszerűen ismerték, hanem kifejezetten jól ismerték és kölcsönösen nagyra tartották egymást. Mindketten tudták, hogy a maga területén a másik is a kortárs magyar kultúra megújítója. De még ennél is elképesztőbb, hiszen más és más módon voltak óriások ők, ahogyan időnként – egymástól függetlenül – egyszerre mozdultak ugyanabba az irányba. Elegendő ezen a ponton Ottlikra és Kosztolányira gondolni. Egymás szavába nem vágva, egymással nem versenyezve fedezhették fel önmagukat a másik mondandójában. Komolyan lehet venni, amit Esterházy mond Szegedy-Maszákról:

Szinte bárhol lapozok bele a könyveibe, találok hozzám közel álló mondatokat. Mutatok néhányat: „A nyelvet, pontosabban az anyanyelvet tekintem adott kiindulópontnak, a nemzetet és az irodalmat hozzá képest leszámaztatható fogalomként szerepeltetem.” „Irodalmárként a nyelvében él a nemzet eszményét fogadom el irányadónak.” „A nemzet (...) szövegek közöttiség, sokféle nyelvi megnyilatkozás összhatása. A sokrétegű nyelv a nemzetnek megteremtője, az irodalom pedig a nemzet önértelmezése.” E mondat árnyékában (mely a fényessége) lássuk a következő mondat drámaiságát: „...a huszonegyedik század elejére gyanússá, sőt akár egyenesen tarthatatlanná vált az úgynevezett szépirodalom mibenléte”. Aztán: „A nemzet sosem lehet tényleges, legfőljebb elképzelt közösség.” A nagy elődök pedig arra tanítanak, hogy: „A nemzeti hagyományokhoz mint történeti tudatunk alapját képező folytonossághoz csakis úgy lehet hitelesen kapcsolódni, ha bírálat tárgyává tesszük őket.” (Nagyon zárójelben: erre mondja egy hiteles toll (szójáték!): „a nemzetnélküliség programja”. Annyira röhejes, abszurd, hogy kinevetni se érdemes. Ennél azért, a nevetetésnél, rosszabb a helyzet.)

Mondatok, írhattam volna én is őket. Megkockáztatom, Kosztolányi is.¹

Ami ebben a szövegrészletben történik, meg lehet úgy is fogalmazni: a szépíró az egyik legsajátabb eljárását, a jelöletlen idézeteket fedezi fel az irodalomtörténész munkáiban. Közelebbről azt látjuk, hogy Esterházy Péter önmaga jellegzetes mondatait Szegedy-Maszák Mihálytól idézi, ráadásul ez az a pillanat, amikor – és éppen a szoros közelség okán – fel kell adnia legsajátabb eljárását és kényszerűségből jelölt idézeteket kell alkalmaznia. Cserébe viszont – természetesen jelöletlenül, és érti, aki érti – a sajátjaként ír le olyan fordulatot („megkockáztatom”), mely kettejük közül a másikat jellemezte. Tetejébe ott van harmadik azonosként Kosztolányi Dezső is. De akármilyen érdekes feladat lenne is a párhuzamos búcsú két nagy kortársunktól, kalaplengetéssel Kosztolányi irányába, összpontosítsuk figyelmünket Szegedy-Maszák Mihály életművére.

¹ Esterházy Péter „A tágasság iskolája (Szegedy-Maszák Mihály hetvenéves)”. *Élet és irodalom*, 57. évf. 26. sz. 2013. június 28.

Életének főbb eseményeit nem szükséges elismételni. Elmondták, többé-kevésbé pontosan, a halála után megjelent rövid megemlékezések.² Közben azonban figyeljünk fel: nem egészen szokványos, hogy egy irodalomtörténész haláláról a nagyon tág közönség érdeklődéséhez és igényeihez szabott nyomtatott és hálózati hírforrások – lényegében mindegyik – hírt adjanak. Elenyészően kevés irodalomtudós halálának van ekkora hírértéke. Aki pedig a merőben külső eseményekkel szemben Szegedy-Maszák saját, viszonylag friss, 2015-ben megjelent, már a betegség és a nem túl távoli elmúlás tudatában írott „szellemi önéletrajzára” kíváncsi, a világhálón megtalálja.³

Néhány, a megemlékezésekből óhatatlanul kimaradt mozzanatot azonban érdemesnek látszik felidézni. Első írása gimnazista korában jelent meg. Az egyetemen angol-magyar szakos volt, és foglalkoztatta a gondolat, hogy nyelvtörténész legyen, de mikor összezőrdült a nyelvtudomány egyik korabeli kiskirályával, egyszerűen leadta a magyar szakot. A folytonos pályamódosításnak az a fajtája, mely új távlatokat nyit meg, akarva-akaratlanul később is jellemző volt rá. Szakdolgozatát, mely talán még mindig megtalálható (legalábbis 1979-ben még megvolt) az Angol tanszék könyvtárában, Szenczi Miklósnál írta Virginia Woolfról. Első felnőttkori, nyomtatásban megjelent írása Henry James műveivel foglalkozik.⁴ Ez a kis esszé egészen más stílusban és felfogásban íródott, mint a későbbi tanulmányai. Közbejött ugyanis egyrészt a Cambridge-ben eltöltött időszak 1966-ban, másrészt – nem csekély mértékben Hankiss Elemér hatására – a modern irodalomelmélet különböző irányzatainak tanulmányozása.

Az egyetem után az MTA Irodalomtudományi Intézetének Összehasonlító Irodalomtörténeti osztályán kapott állást. (A főállása mellett 1967 és 1971 között adjunktus volt a szegedi József Attila Tudományegyetem Angol tanszékén. Az Irodalomtudományi Intézetből 1981-ben ment át az ELTE Művelődéstörténeti tanszékére, melyet akkor Németh G. Béla vezetett. 1994-ben lett annak a tanszéknek a vezetője, melyet akkoriban Összehasonlító és Világirodalmi tanszéknek hívtak.) Részt vett Hankiss Elemér mindkét műértelmező konferenciáján és Németh G. Béla Arany-szemináriumain.⁵ Komparatista szempontjainak következetes érvényesítése (Charles Baudelaire és Arany János összevetése valamelyest Arany rovására)

2 <http://444.hu/2016/07/25/meghalt-szegedy-maszak-mihaly>
http://index.hu/kultur/2016/07/25/meghalt_szegedy-maszak_mihaly/
<http://www.hirado.hu/2016/07/25/elhunyt-szegedy-maszak-mihaly/>
http://inforadio.hu/kultura/2016/07/25/elhunyt_szegedy-maszak_mihaly_irodalomtortenesz/
<http://www.litera.hu/hirek/esti-kornel-ement>
<http://nol.hu/kultura/elhunyt-szegedy-maszak-mihaly-1625043>
<http://librarius.hu/2016/07/26/szegedy-maszak-mihaly-ugyanabban-korhazban-halt-meg-mint-esterhazy-peter/>
http://mta.hu/mta_hirei/elhunyt-szegedy-maszak-mihaly-irodalomtortenesz-az-mta-rendes-tagja-106701
<http://uj szo.com/online/kultura/2016/07/25/elhunyt-szegedy-maszak-mihaly-irodalomtortenesz>
http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/meghalt_szegedy-maszak_mihaly/2483650/?utm_source=rssfeed
http://fidelio.hu/plusz/2016/07/25/elhunyt_szegedy-maszak_mihaly_szechenyi-dijas_irodalomtortenesz/
<http://mno.hu/konyveshaz/szegedy-maszak-mihaly-halalara-1353542>
<http://www.origo.hu/kultura/kotve-fuzve/20160726-szegedy-maszak-mihaly-kalligram-kiado-emlekezes.html>
http://www.ma.hu/kulturport.hu/286690/Elhunyt_SzegedyMaszak_Mihaly_irodalomtortenesz_az_MTA_rendes_tagja
<http://valasz.hu/kultura/meghalt-szegedy-maszak-mihaly-119683>

3 <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2015/XXIV.-evf.-2015.-december/Ertelmisegi-csoportosulasok-kiserletei-a-magyar-kultura-atalakitasara-a-XX.-szazad-utolso-harmadaban>

4 „Utószó”. In: Henry James *London ostroma. Három kisregény*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 1965. 329-342.

menetrendszerűen kiváltotta a hazai irodalomtörténészek egy részének a felhördülését, akik számára akkor még elképzelhetetlen volt, hogy a legnagyobb nemzeti klasszikusunkat bármilyen szempontból is bírálat érhesse, és akik nem vettek tudomást arról, hogy a tanulmány az akkori legjobb Arany-szakértő, Németh G. Béla jóváhagyásával, sőt tevőleges irányításával jött létre. És mit is idézett Esterházy a sajátjaként Szegedy-Maszáktól? „A nemzeti hagyományokhoz mint történeti tudatunk alapját képező folytonossághoz csakis úgy lehet hitelesen kapcsolódni, ha bírálat tárgyává tesszük őket.”

Szegedy-Maszák az egyes nyelvek irodalmi hagyományainak viszonyát, a világirodalmat, az első pillanattól kezdve a paradoxonoktól és ellentmondásoktól sem mentes kölcsönhatások feszültségének látta. A hagyományok és a kánonok működésének, belső tagoltságának, történeti alakulásának vizsgálata képezte könyveinek és tanulmányainak az egyik legállandóbb témáját. A sokfelé, akár ellentétes irányokban kibontakozható többértelműség, melyben paradoxonok és ellentmondások rejtőzhetnek, a lehető legmélyebben van jelen a felfogásában. A nyelvek alapvető viszonylagossága és a viszonylagosságot kikezdő állandó viszonyítási kényszer csak az egyik vonatkozása ennek a mélységes, végső nyugvópontra soha nem jutó többértelműségnek. A filozófiában talán más a helyzet, de az irodalomtudományban a többértelműség mint bármi másra vissza nem vezethető alapvető érték és viszonyítási pont még száz éve sincs jelen. William Empson kezdeményező munkássága és az amerikai Új Kritika nyomán vált általánosan elfogadottá.

A többértelműség egyik pólusán a hagyomány mint színtiszta provincialitás jelenik meg, de téved, aki azt gondolná, hogy Szegedy-Maszák, aki a többértelműség másik pólusán oly nagyra becsülte a legbátrabban újító korszerűség művészi eljárásait, nem látott értéket a vidékiségekben és maradiságban. Van egy roppant árulkodó mondata Németh G. Béla *Mű és személyiség* című tanulmánykötetéről írt bírálatában: „Németh G. Béla még olyannyira negatív formájában is megérti, sőt átéli a provincializmust, mint amelyet Beöthy képviselt.”⁶ A mondat a maga kontextusában teljesen félreérthetetlen: a leghalványabb árnyalata sincs benne iróniának, sőt nem más, mint a feltétlen elismerés megfogalmazása.

Hogy mit is jelentett pontosan a hagyomány, maradiság, vidékiség és provincialitás Szegedy-Maszák szóhasználatában, ahhoz tudni kell néhány dolgot. Már első esszéjében is azt fejtette ki, hogy Henry James „egész pályafutása szakítás a Viktória-kori regényírás hagyományaival”.⁷ Talán nem szükséges ezúttal módfelett részletesen dokumentálni, mennyire alapvető szempontként, s ami ennél fontosabb: alapvető értékkritériumként jelentkezett a hagyomány (és párja: az újítás) Szegedy-Maszák műveiben. Első Arany-tanulmányában például ezt olvashatjuk: „Nagy költészet sohasem lehet pusztán egyéni tehetség terméke. A nagy költőnek mindig szüksége van kulturális hagyományra is, melyhez valahogyan viszonyul, esetleg éppenséggel cáfolja azt.”⁸ Ebből a megfogalmazásból – valamint a „költői érzékenység [...] felbomlásá”-nak említéséből⁹ – arra lehet következtetni, hogy figyelme T.S. Eliot felfogásától nem teljesen függetlenül irányult éppen a hagyomány és

Szegedy-Maszák Mihály „Metaforikus szerkezet a Kosztolányi- és a Krúdy-novellában”. In: Hankiss Elemér (szerk.) *A novellaelemzés új módszerei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971. 65-73.; „Szintakszis, metafora és zeneiség Kassák költeményében”. In: Hankiss Elemér (szerk.) *Formateremtő elvek a költői alkotásban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971. 419-437. „Az átlényegített dal”. In: Németh G. Béla (szerk.) *Az el nem ért bizonyosság. Elemzések Arany lírájának első szakaszából*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1972. 291-358. *6 Irodalomtörténeti Közlemények* 76 (1972) 383.

7 „Utószó” 340.

8 „Az átlényegített dal” 301.

9 „Az átlényegített dal” 300. Vö., T. S. Eliot „Hagyomány és egyéniség” (Tradition and the Individual Talent, ford. Szentkuthy Miklós) in *Káosz a rendben. Irodalmi esszék*. Gondolat Kiadó, Budapest. 1981. 61-72.

az egyéni újítás viszonyára. Ugyancsak Eliot híres esszéje lehet az egyik forrása annak is, amit máshol is gyakran megemlített, Kemény-monográfiájában pedig a következőképpen fogalmazott meg: „a történetiséghez az is hozzátartozik, hogy a későbbi is lehet hatással a korábbira [...], az sem képtelenség, ha a *Bleak House* középpontjában szereplő jogi eljárást *A per* fényében értelmezzük.”¹⁰

„A nemzet mint érték” című tanulmányának utolsó mondatában a hagyomány fenntartásának esélyeit latolgatva Szegedy-Maszák arra a következtetésre jutott, hogy értéket „megőrizni nem, csakis teremteni lehet”.¹¹ Valamivel kiélezettebben, aforisztikusabban fogalmazva teljes joggal mondhatta volna azt is, hogy hagyományt megőrizni nem, csakis teremteni lehet. A tanulmányban ugyanis egyebek mellett arról olvashatunk, hogy „Kulturális hagyományunk, értékrendszerünk fönnyomlását csakis az állandó változás biztosíthatja [...]. A szokásrendszer csak akkor életképes, ha belülről meg tud újulni [...]. Az értékörzés szókapcsolat rendkívül félrevezető, hiszen még a múlt emléke is kizárólag újraértelmezéssel tartható életben.”¹² Ez aligha a hagyomány bevett, hagyományos értelmezése. A hagyomány őrzése ezek szerint nem más, mint folyamatos újratemtése, melyben jókora, nélkülözhetetlen szerep jut a vakmerő újításnak is. Ez az elgondolás magyarázza azt is, miért játszik a művek örökös átértelmezése kiemelkedően fontos szerepet Szegedy-Maszák felfogásában.¹³ Teljesen egybecseng ezzel az is, hogy a műalkotások értelmezése szerinte olyan értelmezőt tételez fel, „aki a fogalmakat állandóan teremti és megszünteti”.¹⁴ Nagyon jellemző, hogy az elemző tevékenységei között nem szerepel a korábbi fogalmak változatlan továbbvitele. Szegedy-Maszák következetességét mutatja, hogy ugyanezt a viszonyt – egy másik munkájában – más szinten is alapvetőnek tekinti: „Igazat kell adnunk Kierkegaard-nak, aki azt állította, hogy a tiszta ismétlődés idegen az esztétikai stádiumtól. A műalkotásra jellemző ismétlődések szinte kivétel nélkül változatnak tekinthetők.”¹⁵ A hagyomány, a műalkotás, és az irodalomtudomány ugyanazokat a jellegzetességeket mutatják: csakis az állandó változásban lehetnek önmaguk.

Szegedy-Maszák szerint a hagyomány és az újítás efféle felfogása már Kemény Zsigmond gondolkodásában is fontos szerepet játszott: „A *Korteskedés és ellenszerei* szövegében a ’súlygyen’ a kulcsszó. Nemzeti jelleg és polgárosodás mérlegelésére utal. A múlt örökségének, a kulturális hagyományok folytonosságának megőrzése éppúgy benne rejlik, mint az elkésés veszélyének a tudatosítása. Olyan újító eszményét fejezi ki, aki egyaránt szembenáll a maradival és a forradalmárral, és éppúgy fél a központosítástól, mint a széttagoltságtól.” Ehhez még hozzátette azt is, hogy Kemény részben azért utasítja el a pusztán értékörző magatartást, mert „a maradiság Magyarországon csakis színvonalatlan formában létezik”, részben pedig azért, mert a „visszamaradott helyzetben a ’fontolva haladó’ felfogás végveszélyt jelent”.¹⁶ A hagyomány kérdésében a Szegedy-Maszák és Kemény álláspontja talán csak árnyalatokban különbözött. Kemény tanulmányainak megjelenésekor azt írta, hogy Kemény: „a fejlődés fő mozgatóját hagyomány és újítás szüntelen kölcsönhatásában ismerte fel”.¹⁷

10 Szegedy-Maszák Mihály *Kemény Zsigmond*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. 31.

11 „A nemzet mint érték” *Új Forrás* 12 (1980/2) 39-44. 44.

12 „A nemzet mint érték” 44.

13 „... a szerző kedvvel rajzol a régebbi évjáratok számára csapással felérő ábrákat.” Weber Antal (Szegedy-Maszák Mihály *Világkép és stílus. Történeti-poétikai tanulmányok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 1980) *Kritika* (1980/11) 33.

14 „A költőileg megformált világkép elemzéséről”. In: Szegedy-Maszák Mihály. *Világkép és stílus. Történeti-poétikai tanulmányok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1980. 9-21. 15.

15 „Az ismétlődés mint a művészi anyag formává szerveződésének elve”. In: *Világkép és stílus*. 367-465. 414.

16 *Kemény Zsigmond*. 313.

17 *Irodalomtörténeti Közlemények* 76 (1972) 723.

A hetvenes évek közepén-végén fokozatosan eltávolodott a strukturalizmustól.¹⁸ Olyannyira, hogy a második Arany-tanulmányában az elsőt számára már „idegen”-nek nevezte.¹⁹ A *Világkép és stílus* című, 1980-ban megjelent kötetét ennek a korszakának a lezárásaként tekinthetjük. Ha a hagyomány folytonos átértelmezését és újratereztetését véljük irodalomszemlélete egyik legállandóbb elemének, akkor a távolodáson nincs mit csodálkozni. A nyelv strukturalista és generatív koncepciója ugyanis kizárólag változatlan jelentésről képes tudomást venni, s így szövegek átértelmezéséről a koncepcióhoz képest csakis némi hűtlenség árán lehetett beszélni. Új felfogását konvencionálisnak nevezte el,²⁰ de a „kulturális viszonylagosság” kifejezéssel is gyakran élt. Érdekes megjegyezni, hogy sem a generatív, sem a relativista felfogásnak nem a szélsőséges változatát tette magáévá. Már generativista korszakában is hivatkozott Riffaterre Jakobson-bírálatára,²¹ melyben Riffaterre a relativista álláspontot képviselte,²² relativizmusa pedig soha nem akadályozta meg a nemzetközi párhuzamok felderítésében. A szélsőséges relativizmus Szegedy-Maszák hagyományfelfogását is kikezdhetné volna, feleslegessé téve a megújulás követelményét, de a nagyon határozott állásfoglalás a nemzeti értékek nemzetköziségének tekintetében magát a relativizmust kérdőjelezhetné meg. Szegedy-Maszák hagyományőrzése nem hagyományos, viszonylagossága viszont viszonylagos.

Bár volt saját felfogása, s volt nem kis halmaza az egymástól sokban különböző véleményeknek, melyekkel rokonszenvezni tudott, Szegedy-Maszák nem mutatkozott érzéketlennek az övétől lényegesen elütő, magas színvonalon képviselt nézetek iránt sem. Mintha rá is jellemző lett volna, amit Kemény Zsigmondtól idézett: „Majdnem egyenlő gyönyörrel olvassuk nézeteink megtámadtatását, mint védelmezését; s majdnem egyenlő érveket tudunk felhozni magunk mellett, mint ellen.”²³ Nehéz nem észrevenni, mennyire megértően, átélten írta le Széchenyiről, hogy a legnagyobb magyar „az eldöntetlen lehetőségek írója.”²⁴ Ha talán nem is egyenlő mértékben, de Szegedy-Maszák Mihályt vonzotta az újítás és maradiság, egyetemesség és helyi színezet, világpolgárság és provincialitás, fordíthatatlanság és fordítás, utazás és otthonülés. A lehető legkomolyabban kell venni, amikor azt állította, hogy az egymással élesen rivalizáló irodalomtudományi irányzatok között az „állandó ide-oda játékot” tartotta üdvösnek. (42.) Bizonyos mértékig mindenkire jellemzők az idézetei, de Szegedy-Maszáknál még az általa támadott idézetek egy részében is vagy saját korábbi nézeteire némiképp hasonlító, vagy tőle nem teljesen idegen gondolatokat fedezhetünk fel. Egészen más kontextusban mondja ugyan, de ideillik: „bármit is olvassunk, részben újraolvassunk”.²⁵

1978-ban védte meg a 18. századi angol költészetéről írt kandidátusi értekezését. A hetvenes évek közepétől-végétől, Bojtár Endre, Horváth Iván, Szörényi László, Veres András és Zemplényi Ferenc társaságában részt vett a később sok vitát kiváltott új gimnáziumi tankönyvek megírásában. (Az elsős tankönyv szerzői között szerepelt Ritoók Zsigmond is.) Társaságukat, melyet egyaránt neveztek Fiatal Irodalomtörténészek Körének és

18 Erről a változásról és a különböző nyelvfelfogásokról több tanulmányában is szól: „A nemzet mint érték”; „Rétegek a műalkotás jelentésében és befogadásában” *Literatura* 6 (1979/1) 7-21.; „Arany életművének változó megítéléséről” *Irodalomtörténeti Közlemények* 85 (1981) 561-580.

19 „Arany életművének” 577.

20 „Rétegek” 14.

21 „Az angolszász és francia stilisztikai kutatások főbb irányai” *Helikon* 16 (1970) 420-448. 426.

22 Előadás az MTA Irodalomtudományi Intézetében, 1992. március 3.

23 *Irodalomtörténeti Közlemények* 76 (1972) 719.

24 „Az író Széchenyi megítéléséről egy történész munkájának alapján” in *Világkép és stílus*. 150-164. 157.

25 „Rétegek” 8.

Szövegmagyarázó Műhelynek (mely utóbbi elnevezés Kosztolányi tollára méltó kancsal rím Szegedy-Maszák Mihály nevére), inkább tartotta össze a szocializmus mélytengeri nyomása, mint valamiféle belső kohézió. Tankönyveik, tagadhatatlan, megújították az irodalomszemléletet. A társaság vitakultúrája azonban semmivel sem volt jobb, mint általában a magyar társadalomé. Összejöveteleiken egyikük sem kapott lehetőséget mondandójának részletes, alapos kifejtésére. A figyelem és türelem megnyilvánulásai helyett időnként fellángoltak az indulatok és rossz érzéseket hátrahagyó, csaknem hangoskodásig menő éles szóváltások zajlottak. Nem meglepő, hogy maga a társaság, melynek tagjai egyre inkább távolodtak egymástól, és az így létrejött távolságból immár ismét tisztelettel tudtak egymásra tekinteni, a rendszerváltás után nyom nélkül szűnt meg. Pontosabban szólva a társaság már akkor elkezdett felbomlani, amikor Szegedy-Maszák, újabb pályamódosítással, 1984-től néhány évre Amerikába költözött, és gyakorlatilag kikapcsolódott a magyar szellemi életből.

Indiana állam egyetemén, Bloomingtonban, kettős állása volt. Egyrészt vezette a Department of Eurasian Studieson belül megalakult Magyar tanszéket, másrészt órákat tartott az Összehasonlító Irodalomtudományi tanszéken, melyen 1991-ben professzori kinevezést is kapott. Amerikai helyzetét, kapcsolatait és hírnevét jól mutatja, hogy 1989-ben, egyedül az ő kedvéért hajlandó volt eljönni Magyarországra az amerikai irodalomtudomány néhány nagy alakja: Victor Brombert, Marshall Brown, Gerald Gillespie, Michael Holquist, Henry H. Remak. Magyar részről Dávidházi Péter, Kálmán C. György, Ruttkay Kálmán és Szili József tartottak előadást a konferencián. Volt egy időszak – nagyjából a Kemény Zsigmondról írt nagydoktori értekezésének megvédése (1989) és akadémikussá választása (1993) között –, amikor ismét meg kellett küzdenie a hazai elismertségéért. Még 1992-ben is jól érzékelhetően sokkal jobban megbecsülték Amerikában, mint idehaza.

A következő évtizedét talán az eldöntetlen lehetőségek kifejezésével lehet megragadni. Nem könnyű megmondani, Amerikába járt-e vissza vagy Magyarországra. Mindenesetre sokáig egy félét itt, egy félét ott tanított. Bloomingtonban mindig kedvesen marasztalták, de végül is a hazai élet valamivel vonzóbbnak látszott számára. (Nagyon kevesen írhattak Márai Sándor lakhelyválasztási dilemmáiról oly bensőséges helyzetismerettel, mint ő.) A végleges kiköltözés lehetősége nyilvánvalóan foglalkoztatta, de igyekezett minden lehetőséget nyitva tartani, és a döntést – ha egyáltalán szándékozott döntést hozni – mindig későbbre halasztotta. A távozás gondolata nem ekkoriban kísértette meg először. Egyszer, több évtizeddel az 1979-es angliai tartózkodása után megemlítette, hogy hajdanában minden készen állt arra, hogy maradhasson, s csupán családi megfontolások miatt tért haza.

Életének utolsó másfél évtizedében vitte véghez két nagy – talán legnagyobb – vállalkozását: megjelent az általa főszerkesztett sokszerzős magyar irodalomtörténet és a Kosztolányi-monográfiája.²⁶ Bármilyen nagy teljesítmények is ezek, erről az időszakról kevesebbet kell írni: egyrészt ez már a világháló kora, a dokumentumok és videók nagy része elérhető, másrészt ez az időszak közelebb áll hozzánk időben, és ekkor rögzült a köztudatban róla kialakult kép, vagyis az a kép, melynek alapján minden hírforrás megemlékezett a haláláról.

²⁶ *A magyar irodalom története I. A kezdetektől 1800-ig.* Főszerkesztő: Szegedy-Maszák Mihály. A kötet szerkesztői: Jankovits László, Orlovsky Géza. A szerkesztők munkatársai: Jeney Éva, Józán Ildikó. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007.; *A magyar irodalom története II. 1800-tól 1919-ig.* Főszerkesztő: Szegedy-Maszák Mihály. A kötet szerkesztői: Szegedy-Maszák Mihály, Veres András. A szerkesztők munkatársai: Jeney Éva, Józán Ildikó. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007.; *A magyar irodalom története III. 1920-tól napjainkig.* Főszerkesztő: Szegedy-Maszák Mihály. A kötet szerkesztői: Szegedy-Maszák Mihály, Veres András. A szerkesztők munkatársai: Jeney Éva, Józán Ildikó. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007.; Szegedy-Maszák Mihály *Kosztolányi Dezső*. Pozsony, Kalligram, 2010.

A bevezető mondatokban említett különböző dimenziókról már eddig is bőven esett szó: provincializmus és a művészet csúcsai, magyar irodalom és más irodalmak, relativizmus és egyetemesség, otthonülés és utazás, Magyarország és Amerika stb. Nem maradhat említetlenül viszont, hogy mindezek tetejébe Szegedy-Maszák Mihály hatalmas műveltségének része volt a zene és a képzőművészet nem csekély hányada is. Egyik interjújában – saját érdemeit kicsinyítve – a családi hagyományoknak és a családi szokásoknak tulajdonította mindezt: “Az tény, hogy nálunk a családban gyakorlatilag majdnem mindenki műkedvelő zenész volt, és sokan festettek, a tágabb családi körben még író is volt, tehát ez bizonyos mértékig természetes tevékenység volt... tehát a művészetekkel foglalkozni. Úgyhogy ezen nőttem föl, előbb ismertem a hangjegyeket, mint a betűket.”²⁷ A családja, melyről beszél, nem más, mint a festő Barabás Miklós és a Magyar Távirati Irodát megalapító Maszák (1895-től Szegedy Maszák) Hugó családja. Szegedy-Maszák Mihály *Az értelmezés történetisége* című könyvét a következő Kosztolányi-idézettel zárta le: “Minden nagy költészet családias. A család tagjai az idegen számára jelentéktelen, érthetetlen adomákat mesélnek egy kisgyerekről, aki hajdanában mindnyájuk ismerőse volt, emlékeznek valamire, amire idegen nem emlékezhet és elmosolyodnak. Valami ilyesmihez hasonló a költészet.”²⁸ Szegedy-Maszák Mihály családjában egyebek mellett Kemény Zsigmondról, Deák Ferencről, Eötvös Józsefről, Gyulai Párról mesélhettek közvetlen tapasztalatból származó történeteket, mint ez Szegedy Maszák Hugó “Az újságszerkesztés régi rendje” című írásából kiderül.²⁹ Szegedy-Maszák Mihály néha – elszólásképpen – megemlítette Kassákról, Kosztolányiról és Krúdyról szóló családi történeteket is. Csak nagyon botor ember merészelt volna versenyezni vele a saját területén – és nagyon sok minden számított a saját területének.

Egy másik – az elhangzó utalások alapján arra lehet következtetni, hogy 2008-ban készült – televíziós beszélgetésben megemlítette, hogy *A magyar irodalom története* mellett készül önálló irodalomtörténetet is írni: “Lehetséges, attól függ, hogy meddig tudok még valamennyire létezni, lehetséges, hogy írok egy viszonylag rövid magyar irodalomtörténetet. Azt egyedül én írom, és az én elfogultságaim lesznek benne.”³⁰ Ez az irodalomtörténet, ha jól tudom, nem készült el – hiába írt tanulmányokat a magyar irodalom történetének legnagyobb alakjairól. A Kalligram könyvkiadó „Szegedy-Maszák Mihály válogatott munkái” című sorozatának köteteiben a korábbi tanulmányait egytől egyig újragondolta, újírta.³¹ Nem nehéz megérteni, ha belegondolunk, miért halogatta a saját irodalomtörténetének megírását. Nem kis munka lett volna újragondolnia évtizedekkel és felfogásokkal korábbi tanulmányait, mondjuk, Csokonairól, Berzsenyiről, Kölcseyről, Vörösmartyról, Petőfiről, Aranyról,

27 http://videotorium.hu/en/recordings/details/8749,Szegedy-Maszak_Mihaly

28 Kosztolányi Dezső „Lenni vagy nem lenni”. In: *Látjátok, feleim*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976. 18-19. Idézi: Szegedy-Maszák Mihály *Az értelmezés történetisége*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, é.n. 83.

29 Szegedy Maszák Hugó „Az újságszerkesztés régi rendje”. In: Szerdahelyi Sándor (szerk.) *A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi almanachja*. Budapest, A Budapesti Újságírók Egyesülete, 1909. 73-82.

30 <http://videa.hu/videok/kreativ/szegedy-maszak-mihaly-a-zaroraban-9PZwKAHULtsXNq4M>

31 Szegedy-Maszák Mihály *Szó, kép, zene*. Pozsony, Kalligram, 2007.

Szegedy-Maszák Mihály *Kemény Zsigmond*. Pozsony, Kalligram, 2007.

Szegedy-Maszák Mihály *Megértés, fordítás, kánon*. Pozsony, Kalligram, 2008.

Szegedy-Maszák Mihály *Kosztolányi Dezső*. Pozsony, Kalligram, 2010.

Szegedy-Maszák Mihály *Az újraolvasás kényszere*. Pozsony, Kalligram, 2011.

Szegedy-Maszák Mihály *A mű átváltozásai*. Budapest, Pozsony, Kalligram, 2013.

Szegedy-Maszák Mihály *Jelen a múltban, múlt a jelenben*. Budapest, Pozsony, 2016.

Madáchról, Kassákról. Mindannyiunk vesztesége, hogy terjedelemre is óriási életművének méltó záródarabja nem készült el.³²

32 A hatvanadik születésnapjára készült egyik kötet (*Látókörök metszése. Írások Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára*. Szerkesztette: Zemplényi Ferenc, Kulcsár Szabó Ernő, Józán Ildikó, Jeney Éva, Bónus Tibor. Gondolat Kiadói Kör, 2003.) tartalmazta műveinek válogatott bibliográfiáját is. 552-562. o. A másik kötet külföldi pályatársainak az írásait foglalta magába: Richard Aczel and Péter Nemes (eds.) *The Finer Grain. Essays in Honor of Mihály Szegedy-Maszák*. Bloomington, Indiana University, 2003.